

fit introitus, et transitus ad interiora domus, qui transitus motus quidam est. Unde quod est præcipuum, et fundamentale in ostio ad motum dicitur cardo, seu cardinale, non quod est præcipuum absolute, et in tota domo.

XVII. Sic ergo in ædificio virtutum spirituali, et potest considerari aliquid ut præcipuum, et nobilius in ratione fundamenti, seu totius ædificii, aut præcipuum, et firmum in ratione medii per quod fit transitus et quasi motus ad aliud, non in ipso sistitur. Media autem pertinent ad electionem, et electio ad virtutes morales. Unde quod est præcipuum in ipsis dicitur præcipuum tamquam cardinale, seu ad similitudinem cardinis in ostio per quod fit motus, et transitus in domo ad alia, non quod est simpliciter principalis in tota domo. Quod ergo in electione recta mediorum se habet ut principale, quia versatur circa principalem materiam talium mediorum, non quia sit nobilior, et perfectior, sed quia se habet ut fundamentum ad quod aliæ materiæ reducuntur in illo genere, et non ipsa reducitur ad alias, hoc constituit rationem principalitatis cardinalis in virtutibus, licet non principalitatis absolutæ, et simpliciter, hoc autem solum invenitur in virtutibus moralibus, quia solum istæ sunt virtutes electivæ, et versantur circa media. Reliquæ virtutes possunt habere aliam notabilitatem, vel principalitatem, et dici fundamentum ut fides, radix ut charitas, anchora, ut spes, sed non dicuntur cardinales, inquit D. Thomas citato loco ex tertio sententiarum, solutione ad secundum, quia fundamentum, radix et anchora dicit aliquid in quo sit firmitas quantum ad quietem, cardo autem dicit aliquid firmum quantum ad motum. Et ideo illa nomina competunt virtutibus, quæ sunt circa finem in quo est quies,

cardo autem virtutibus, quæ versantur circa media, per quæ est motus, seu transitus ad finem quasi per ostium, et portam via executionis.

XVIII. Unde solvuntur objectiones in contrarium factæ. Dicimus enim sine dubio dari alias virtutes nobiliores cardinalibus, et principaliores principalitate absoluta et simpliciter, non respectiva, et in ordine ad electionem mediorum, in ordine ad quæ principalitas dicitur cardinalis; aliæ enim principalitates possunt quidem principalitates dici, sed non cardinales, quia non habent principalitatem talem, scilicet quæ ordinatur ad faciendum motum, seu transitum ad finem, sicut cardo firmat, et ordinat motum in ostio. Et ad replicam contra responsionem D. Thomæ respondetur, quod virtutes theologales sunt principaliores ex parte materiæ principalitate absoluta et simpliciter quatenus tangit finem, non principalitate materiæ ex parte mediorum, quibus fit transitus ad finem, inde enim sumitur principalitas cardinis, seu cardinalis.

XIX. Et quod attinet ad virtutes morales nobiliores cardinalibus, ut religio, pietas, pœnitentia, etc. dicimus illas esse nobiliores ex parte materiæ quantum ad perfectionem superadditam, et præsupponentem materias aliarum virtutum; virtutes autem cardinales sunt principales ex parte materiæ quantum ad rationem fundamenti, et principii in quo materiæ aliarum virtutum firman- tur, et a quo dependent, sicut ostium a cardine in quo versatur. Et sic dicit S. Thomas loco citato quæstiuncula iv ad secundum, tertium, et quartum, quod principale in istis virtutibus dicitur per hoc quod illud principale non dependeat ab aliis, sed alia ab ipso. Et sic delectationes tactus circa quas est temperantia non dependent ab aliis, sed

sunt priores aliis delectationibus, aliæ autem virtutes, ut magnanimitas, et humilitas supponunt alias virtutes, quarum magnitudinem intendit magnanimitas, et quarum bona opera custodit humilitas contra insidias superbiæ, et quas reparat pœnitentia ut iterum vivificentur. Religio autem colit Deum virtutibus, et puritate animi, sic supponit iustitiam. Unde non sunt istæ materiæ fundamentales et primæ, in quibus aliæ firman- tur ut in cardine primo, sed superaddunt ad illas.

XX. Nec obstat quod hac ratione prudentia sola erit virtus cardinalis, quia in illa est principium in quo firman- tur, et volvuntur reliquæ virtutes, eo quod est regula cæterarum. Aut saltem virtutes quæ versantur circa finem habebunt rationem cardinalium, quia in amore finis volvitur, et versatur firmitas electionis mediorum. Respondetur ex doctrina D. Thomæ citato loco, quæstiuncula iii ad primum, quod sicut cardo est illud in quo proxime firmatur motus ostii, quia super illud innititur immediate, non autem est illud super quod firmatur remote, et mediate, puta terra, vel fundamentum, aut paries super quod est ostium; ita in virtutibus, illud dicitur cardo, seu cardinale super quod immediate firmatur motus, seu transitus ad finem, quod est electio principalis materiæ in qualibet virtute morali, id est, electiva mediorum. Quod autem est principale per modum principii, seu fundamenti mediati et remoti, non proximi, erit quidem magis principale absolute, et simpliciter, non autem in ratione cardinis, seu immediati principii in quo firmatur motus mediorum ad finem; hoc enim non pertinet solum ad prudentiam, quæ est regula omnium virtutum, sed etiam ad principales materias morales, quæ tangunt ipsa media ad finem; illis

enim firmatis, firman- tur et motus alii circa materias minus principales.

VIRTUTES CARDINALES CONVENIUNT UNIVOCE IN GENERE PRÆDICABILICUM ALIIS VIRTUTIBUS, ANALOGICE IN GENERE CAUSATIVO, ET MOTIVO, SEU REGULATIVO.

XXI. Tertia difficultas est circa id quod docet S. Thomas in hac quæstione LXI, articulo primo ad primum, ubi inquit, quod quando divisio analogi dicitur de pluribus secundum prius et posterius, tunc nihil prohibet unum esse principalis alio, etiam secundum communem rationem, sicut substantia principaliter dicitur ens, quam accidens, et talis est divisio virtutum in diversa genera virtutum, eo quod bonum rationis, non secundum eundem ordinem invenitur in omnibus.

XXII. Ex his verbis nascitur difficultas satis implexa. Nam hic D. Thomas clarissime loquitur de divisione virtutum in quasdam principales, seu cardinales, et alias non principales, et illam assignat non minus analogam, quam divisionem entis in substantiam, et accidens, quam constat esse analogam ex parte sui divisi, quod est prædicabile de membris dividendis. Nec admittit D. Thomas, quod solum una virtus sit principalior altera secundum naturam speciei, sicut homo aliis animalibus, sed etiam secundum naturam generis, ut analogum respectu analogorum; ergo sentit, quod hæc divisio simpliciter est analogica secundum inæqualitatem ortam ex ipsa ratione communi.

XXIII. Ex alia parte constat omnes istas virtutes sive cardinales, sive non cardinales essentialiter esse habitus, et sub genere habitu contineri. Omnes autem habitus non so-

lum virtutum, sed etiam vitiorum sub eodem genere univoce continentur, scilicet sub eodem prædicamento qualitatis: ergo virtutes cardinales, et non cardinales univoce conveniunt in ratione virtutis. Et confirmatur, quia magis conveniunt duæ virtutes morales principalis, et secundaria, verbi gratia religio et justitia, temperantia et humilitas, quam virtus cardinalis cum virtute theologica, vel cum vitio opposito. At virtus, et vitium ponuntur sub eodem genere, quia sunt contraria, quæ sub eodem genere maxime distant, et virtus theologica est verus habitus, et qualitas de prædicamento qualitatis, ergo univoce conveniunt et non analogice. Solutio istius difficultatis sumi potest ex his quæ tradit S. Thomas in III, distinctione xxxiii, quæstiuncula secunda, articulo primo, quæstiuncula prima ubi totam analogiam inter has virtutes cardinales, et non cardinales reducit ad inæqualitatem participationis, et motionis qua una virtus movet aliam, et participatur in ea. Non repugnat autem aliqua plura convenire inter se univoce in ratione entitativa, analogice autem in ratione aliqua participationis, et motionis unius in aliud: sicut verbi gratia omnes partes corporis animalis univoce conveniunt in ratione corporis vivi, aut sensitivi, sed analogice in ratione officii, et muneris, quo una movet aliam. Itaque aliud est considerare entitatem, seu naturam partis, aliud est considerare ministerium, et officium, seu motionem partis, et derivationem, seu participationem unius in aliud. Nam verbi gratia cor, et caput et manus, et digitus entitative univoce continentur in ratione corporis sensibilis, sed analogantur in ratione partis moventis, et perficientis totum, et alias partes, et hoc est proprium ministerium, et officium partis, pro-

prium enim partis est perficere totum, et actuare illud, vel alias partes, et in ista formalitate, seu linea analogice convenit cor cum aliis partibus, quia cor est principium influens motum, et vitam in alias partes. Et in ædificio, fundamentum et rectum, et porta conveniunt univoce in ratione artefacti, analogice tamen in officio, et munere partis, quia una præbet, et derivat in aliam munus, et exercitium partis, sicut fundamentum habet principalitatem respectu aliarum partium a quo cæteræ participant firmitatem, et consistentiam partis.

XXIV. Sic ergo virtutes considerari possunt dupliciter. Primo, quidditative, et entitative, et sic univoce dividunt rationem habitus, et virtutis in communi: secundo, regulative, et causative, quatenus constituunt spirituale ædificium rectificando potentias et operationes, quod fit secundum regulationem, et participationem boni moralis, hoc enim cum sit bonum mensuratum a ratione, et regula, ex sua natura derivatur de uno in aliud, scilicet a ratione in voluntatem, et appetitum, et ex una materia difficiliore, et principaliore in aliam, sicut ex prudentia, quæ est in ratione ut regulante derivatur in virtutes appetitivas bonum rationis, et ideo per prius et principalius invenitur hæc commensuratio rationis in prudentia, quam in aliis virtutibus; in illa enim quasi per essentiam, utpote ad rationem pertinens, in aliis per participationem, sicut voluntas a ratione participat esse mensuratum, et regulatam ratione. Et inter virtutes appetitivas, ista mensuratio principalius, et simpliciter invenitur in una materia quam in alia, et ab una derivatur ad aliam, quia in una invenitur secundum omnes conditiones aut difficiliore rationes, quibus regulabilis est talis materia, in-

alias secundum aliquas tantum, vel minus difficiles. Unde ratio regulationis, et mensurationis in una materia est simpliciter talis, in alia imperfecte, et secundum quid, seu participata, et derivata a priori.

XXV. Quod ergo in ratione regulationis, et mensurationis in suis materiis, et objectis analogari possint virtutes, licet in ratione habitus, et qualitatis univoce constat, quia ipsa ratio virtutis moralis secundum se respicit materiam regulatam, hoc enim est bonum rationis, materia autem regulata, et mensurata ratione, in ipsa ratione mensurandi derivatur ab uno in aliud, a magis principali ad minus principale, unum enim movet aliud, sicut prudentia regulans movet alias virtutes regulatas, et una virtus principalior aliam sibi adjunctam, et secundariam, quæ participat modum suum: sicut etiam ars principalis et architectonica movet inferiorem minus principalem. Ubi cumque autem invenitur, quod ipsa ratio communis de sua natura participatur cum hac inæqualitate derivandi, et participandi de uno in aliud, ibi invenitur ratio analogiæ, quia invenitur inæqualitas in participanda ratione communi. Tota autem inæqualitas istarum virtutum non est ex parte habitus in participanda ratione communi, sed ex parte materiæ mensuratæ, quæ est bonum rationis, quod non secundum eundem ordinem participatur. Unde signanter D. Thomas in verbis supra relatis ex hac quæstione lxi, articulo primo ad primum dicit, quod ista divisio virtutum in diversa genera est analogica, eo quod bonum rationis non secundum eundem ordinem invenitur in omnibus. Ergo sumit istam analogiam non ex parte habitus, et virtutis formaliter, sed ex parte boni rationis, et mensurationis ejus, quod est objectum vir-

tutis. Et in xxxiii, dist. liii citata, quæstione ii, articulo i, quæstione prima totam hanc resolutionem tradit his verbis: « Quia principium cujuslibet rei est potissima pars ejus etiam plusquam dimidium, ut dicitur in primo ethicorum. Ideo illud quod est potissimum in quolibet genere dicitur principale in genere illo, et quia habitus pensatur ex actibus, et actus ex objectis, sive materia; ideo virtutes principales dicuntur, quæ sunt circa illud quod est potissimum in materia, vel materiis virtutum, sicut potissimum in illis, quæ ad concupiscibilem pertinent sunt delectationes secundum tactum. Unde temperantia, quæ est circa illas delectationes est virtus principalis, et eutrapelia quæ est circa delectationes quæ sunt in ludis est virtus secundaria: sicut ars ad quam pertinet finis navis, qui est navigatio, scilicet gubernatoria, est principalis respectu illius artis quæ facit navem.» Ecce quomodo D. Thomas inæqualitatem istarum virtutum, et principalitatem unius præ alia in quo fundatur analogia, sumit ex parte materiæ, non ex parte entitatis, et quidditatis habitus.

XXVI. Pergit explicare quomodo in una participetur bonum rationis, et ratio virtutis ex alia. Et quia, inquit, ad illud quod est potissimum in qualibet re ordinantur omnia quæ sunt illius rei; ideo virtutes et artes principales movent secundum suum imperium virtutes, et artes secundarias ad actus proprios, sicut ars gubernatoria imperat ei, quæ facit navem, et ex hoc dicitur architectonica respectu ejus, quasi princeps ipsius. Omne autem quod movetur ab aliquo agit in virtute moventis sicut instrumentum ejus, et ideo etiam motus virtutis cardinalis participatur quodammodo in virtutibus adjunctis, et secundum hoc virtus cardinalis dicitur generalis in

quantum pluribus adjuncta; dicitur pars ejus in quantum modum suum participat. Ubi apparet, quod principalitas, et inæqualitas istarum virtutum ex parte materiæ est in movendo, et participando in una modo, et rationem alterius, qui modus consistit in regulatione, et mensuratione secundum rationem. In hoc ergo habetur analogia virtutum secundum rationem causativi, et regulativi.

XXVII. Ex quibus patet ad rationes dubitandi. Dicimus enim, quod entitative, et formaliter virtutes tam cardinales, quam non cardinales univoce conveniunt; objective autem, et ex parte materiæ datur analogia, et inæqualitas in movendo, et participando modum, et mensurationem boni rationis, quia ex una virtute derivatur ad aliam, et ex una materia principali, ad aliam secundariam, et minus principalem.

VIRTUTES CARDINALES SOLUM SUNT QUATUOR.

XXVIII. Quarta difficultas est circa numerum cardinalium virtutum, an solum sint quatuor, et quare, ita quod nec sint plures, nec pauciores. Et quod sint quatuor, communis est sanctorum patrum sententia ut supra in principio articulo retulimus, et communiter theologi tenent.

XXIX. Colligitur autem a D. Thoma iste numerus ex duplici capite. Primo, ex parte materiæ circa quam versantur virtutes, quod pertinet ad objectum, et ad principium formale: secundo, ex parte subjecti, seu potentiarum, in quibus istæ virtutes subjectantur. Primo modo colligitur numerus virtutum sic: Objectum virtutis moralis est bonum rationis, seu bonum ratione mensuratum. In quo debet in pri-

mis concurrere ratio prudentialis mensurans, seu applicans hic et nunc mensurationem, et appetibile mensuratum. Et quidem ratio mensurans, seu applicans est prudentia. Appetibile autem mensuratum potest consistere, vel in operationibus voluntatis ad alterum, vel in passionibus intra se. Et quidem operationes pertinent ad justitiam; passiones autem, vel sunt concupiscibilis, et pertinent ad temperantiam; vel irascibilis, et pertinent ad fortitudinem. Nec sunt plures materiæ quam istæ per rationem regulandæ.

XXX. Secundo modo colligitur numerus istarum virtutum ex parte potentiarum, quæ sunt capaces virtutum moralium. Est enim quadruplex subjectum, scilicet ratio ipsa, quæ est directiva, et regulativa, et voluntas, quæ est appetitus rationalis, et in appetitu sensitivo est duplex potentia, scilicet concupiscibilis; et irascibilis. In prima potentia est virtus prudentiæ, in secunda est justitia, in tertia est temperantia, in quarta est fortitudo.

XXXI. Ex utraque autem ista collectione recte infertur D. Thomam intendere, quod istæ quatuor virtutes sint entitative, et specificè distinctæ. Nam distinctio ex parte objecti formalis, seu materiæ specifica est, et distinctio virtutum in diversis potentiis entitativa est, nec enim potest eadem numero entitas in duobus potentiis esse. Sentit ergo D. Thomas has virtutes cardinales entitative diversas esse, nec solum in illis significari diversas formalitates, seu conditiones virtutum, ut aliqui putaverunt, sed etiam diversos habitus, qui circa diversas materias speciales versantur, ut approbat D. Thomas quæstione LXI, articulo IV, et ad diversas potentias pertinentes, eisque inhærentes.

XXXII. Nihilominus probationes S.

Thomæ videntur difficultatem pati. Nam probatio prima deducta ex objectis formalibus concludit solum esse quatuor virtutes cardinales in genere, quia sunt quatuor objecta, et velut materiæ generales in quibus versantur istæ virtutes; non autem probat simpliciter esse solum quatuor in re, et specialiter loquendo de istis virtutibus secundum suas específicas rationes. Itaque S. Thomas solum assignat quatuor objecta formalia pro istis quatuor virtutibus, sed non specialia, sed generica; ergo ex talibus quatuor objectis non potest inferri, quod dentur quatuor tantum virtutes cardinales absolute et specificè, sed solum potest inferri, quod dentur quatuor virtutes principales in genere postea dividendæ in plures secundum speciem atomam. Quod autem illa objecta formalia sint solum generica, non specifica manifestum est, quia operationes erga aliud circa quas est justitia, dividuntur in operationes secundum commutationes et contractus, quod pertinet ad speciem justitiæ commutativæ, et operationes secundum proportionem, et æqualitatem geometricam, quod pertinet ad speciem justitiæ distributivæ. Et in concupiscibili passiones moderandæ, aliæ pertinent ad delectationes venereas, aliæ ad delectationes ciborum, quæ diversæ speciei sunt in moralitate. Solum ergo probavit D. Thomas quatuor virtutes in genere, non determinate, et in specie.

XXXIII. Secunda vero probatio ex parte potentiarum, quæ sunt subjecta virtutum multo magis infirma est, nam etsi subjecta receptiva sint quatuor, formæ tamen receptæ possunt esse plures, in eodem enim subjecto possunt esse plura accidentia, et in eadem potentia plures habitus, et virtutes, ut in voluntate religio, humilitas, pœnitentia, justitia, etc.

Male ergo probat D. Thomas, ex eo quod sint quatuor subjecta receptiva virtutum, solum esse quatuor virtutes principales, cum in qualibet potentia possint esse plures virtutes, sive principales, sive secundariæ.

XXXIV. Ex alia parte etiam difficultas insurgit, quia non sufficienter probatur esse solum quatuor materias, seu objecta principalia pro virtutibus, si quidem plures principales materiæ assignantur pro aliis virtutibus; tum absolute, et simpliciter, ut patet in virtutibus theologis, quæ habent pro materia, et objecto proximo ipsum Deum; tum in moralibus, ut in religione, pœnitentia, humilitate, et aliis, quæ habent nobiliores, et principaliores materias quam justitia commutativa, aut temperantia, etc.

XXXV. Nec valet responsio supra data, quod illæ quatuor virtutes habent principales materias præ aliis, id est, magis fundamentales, et priores, non magis principales, id est, nobiliores, et perfectiores. Contra enim est; tum, quia hac ratione sola prudentia esset cardinalis virtus, quia dat regulam cæteris, et sic habet principalitatem respectu earum; tum, quia etiam aliæ habent fundamentales, et priores materias, sicut humilitas, quæ est fundamentum virtutum; timor qui est initium sapientiæ, et viæ spiritualis; pœnitentia quæ restituit virtutes: imo temperantia non est nisi post longum exercitium, et post sedatas passiones vehementes, quando enim vehementes passiones adhuc insurgunt, nondum est temperantia, sed continentia, habere enim passiones omnino sedatas, quod facit temperantia, solum est perfectorum; tum, quia non est major ratio, cur istæ quatuor dicantur cardinales a principalitate fundamenti, aliæ vero non dicantur cardinales a principa-